

ANDRAGOGIJA I VJERSKI RAST ODRASLIH

Živan Bezić

U prvom mileniju svoje povijesti Crkva je evangelizaciju usmjeravala pretežno na odrasle, a odrasli su je trebali prenositi na svoje potomke. Kad su, tijekom vjekova, odrasli vjernici počeli zanemarivati tu svoju dužnost, a mnogi su se pokazali i nesposobnima da uopće pruže dovoljan vjerski odgoj svojoj djeci, Crkva je preuzela u svoje ruke katehizaciju djece i mladeži. Ovih posljednjih stoljeća ona je uložila ogromne napore u vjersku pedagogiju mladih.

S vremenom je crkveno učiteljstvo uvidjelo da ni ono samo, bez pomoći roditelja, nije u stanju obavljati svoju pedagošku ulogu. Da bi mladi mogli ustrajati na kršćanskom putu, moraju biti potpomognuti od starijih. Osim toga i odrasli, uzeti sami za sebe, bez obzira na svoju odgojnu funkciju, zaslužuju punu pažnju Crkve i društva. I oni su djeca Božja, i oni trebaju pomoć u svome kršćanskom nastojanju, osobito u ovim sekulariziranim i ateiziranim vremenima. Pa i onda kad nisu vjernici, imaju svoje životne probleme koje nisu u stanju uvijek sami rješavati.

Zbog toga se u prošlom stoljeću pojavio andragoški pokret koji je u posljednjim desetljećima došao do svoje kulminacije. I profano društvo i crkvene zajednice danas posvećuju

veliku brigu formaciji odraslih. Andragogija se nalazi u središtu pažnje svih društvenih i vjerskih faktora.¹ Za Crkvu je osobito važna katehizacija odraslih. Njoj je i naša "Kateheza" posvetila sve svoje ovogodišnje brojeve. S punim pravom.

Zar nas već odavno teologija ne uči kako "gratia supponit naturam"? Vjera je doduše dar neba, ali se ukorjenjuje u srcu čovjeka onakva kakva jest. Ona pretpostavlja naravne strukture ljudske duše. Ako ih vjerovjesnik ne pozna, bit će loš sijač riječi Božje.

Stoga i katehizacija osjeća potrebu za osnovnim znanjem o čovjeku. Poznavanje andragogije

---

¹ R. PEERS, *Adult Education*. Routledge, London, 1958; M. OGRIZOVIĆ, *Problemi andragogije*. SNS, Zagreb, 1959; K. WOJCIECHOWSKI, *Wychowanie Dorosłych*. Ossolineum, Wrocław, 1966; J. H. KNOLL, *Einführung in die Erwachsenenbildung*. De Gruyter, Berlin, 1973; J. H. KNOLL, *Lebenslanges Lernen*. Hoffmann, Hamburg, 1974; F. POGGELER, *Erwachsenenbildung*. Kohlhammer, Stuttgart, 1974; P. LENGREN, *Uvod u permanentno obrazovanje*. BIGZ, Beograd, 1976. AA. VV., *Educazione permanente nella società aperta*. Armando, Roma, 1976; J. ROGERS, *Adults Learning*, Open Univ. Press, Milton Keynes, 1977; M. HOWE, *Adult Learning*. Wiley, Chichester, 1977; B. SAMOLOVČEV I DR., *Opšta andragogija*. Masleša, Sarajevo, 1979.

preduvjet je za uspješnu katehizaciju odraslih.

ANDRAGOGIJA I NJEZINO OPRAVDANJE

Prije svega: što je to andragogija?

Riječ je prvi upotrijebio Nijemac Alexander Kapp g. 1833.² Etimološki ona potječe iz grčkoga $\alpha\nu\gamma\gamma$, gen. $\alpha\nu\delta\rho\acute{o}\varsigma$; znači: odrastao čovjek /muškog roda/, a $\alpha\gamma\omega\gamma\iota\alpha$ dolazi od $\alpha\gamma\omega$ voditi, putiti, gojiti. Prema tome andragogija znači doslovno: vođenje ljudi, vodstvo odraslih.³

Takva, doslovna definicija je nezgodna. Ako je naime netko "odrastao", ne treba mu "vodstvo". Stoga se radije uzimaju sadržajne opisnice, no u njima nema jedinstvenog stava. Postoji bezbroj više ili manje uspješnih definicija i teorija o andragogiji.⁴ Ipak se uglavnom pojam andragogije svodi na to da je ona *trajno i sustavno obrazovanje odraslih*.

U toj definiciji zaslužuje našu pažnju riječ obrazovanje. Ako se pod njom misli samo na izobrazbu umnih sposobnosti čovjeka, onda je krnja i neadekvatna.⁵ Čovjek nije samo ens rationale. U njemu postoji intenzivni emocionalni i voljni život. Stoga obrazovanje valja uzeti u širem smislu kao *o b l i k o v a n j e* /formatio, Bildung, education/ svih ljudskih kapaciteta, svega čovjeka. A pošto je odrastao čovjek sam svoj oblikovatelj, njegovo nastojanje o svom boljitku je zapravo samo—odgoj.

Neki učenjaci zamišljaju andragogiju kao dio jedne općenitije znanosti koja se zove **agogija**. Ona bi se bavila vodstvom čovjeka u svim njegovim životnim dobima. Kao nauka o odgoju djece i mladeži ona je pedagogija, kao pomoć odraslima je andragogija, a kao briga o starcima je gerontagogija.⁶ Oni koji sve te grane agogije gledaju prvenstveno s teoretskog stanovišta, kao čiste znanosti, agogiju nazivaju **agogika** /od grč. $\alpha\gamma\omega\gamma\iota\kappa\eta\ \tau\acute{\epsilon}\chi\upsilon\eta$ / a njezin trolist je: pedagogika, andragogika i gerontagogika. Drugi za iste znanosti radije upotrebljavaju nadizraz **agologija** /kategorija "logija"/, iz koje onda proizlaze: paidologija, andrologija i gerontologija.⁷ Andragogija ostaje kao najbolji

naziv, jer u sebi sjedinjuje teoretske i praktične dimenzije nauke o odraslima.⁸

U svakom slučaju andragogiju treba razlikovati od demagogije. Temeljna znanost, na kojoj počivaju sve tri faze agogije, jest svakako antropologija /s ljudskom biologijom, psihologijom, kulturologijom, sociologijom i sl./.

Englezi za pojam andragogije najčešće uzimaju izraze: adult education, further education ili life-long learning. Francuzi su prije rabili izričaj education populaire, a sada više éducation permanente. Nijemci se najviše služe nazivima Erwachsenen- Weiter- Aus- i Fort-Bildung. Naravno da svaki ima za nijansu drugačije značenje. U hrvatskome jeziku naći ćemo izraze: oblikovanje, formiranje, obrazovanje ili izobrazba odraslih. Opet napominjemo, promatrajući adragoški proces sa stanovišta odgoja, on je u stvari samo—odgoj.

upravo smo spomenuli da je ovakav samoodgoj jedan p r o c e s. I to dugotrajan, jer traje čitav život. Čovjek nije nikada sasvim gotovo biće. Proces je, jer se odvija u vremenu, prolazi kroz razne faze, podlozan je razvojnim zakonima i teži određenom cilju. Englezi ga nazivaju life-long university i kažu da se ostvaruje

² A. KAPP, Platons Erziehungslehre. Minden, 1833.

³ Termin andragogija nije zgodan utoliko što je u prvom redu muškarac, te se time nekako zapostavlja "bolja" polovica ljudskog roda. Stoga bi za korijen termina trebalo uzeti $\alpha\gamma\omega$, ali bismo onda dobili predugu riječ i postojala bi opasnost miješanja s antropologijom. Stoga većina andragoga ostaje pri staroj terminologiji.

⁴ CL. RITTERS, Theorien der Erwachsenenbildung. Beltz, Weinheim, 1968.

⁵ N. N. ŠOLJAN, Permanentno obrazovanje. Marulić, Split, 1976.

⁶ M. RENNKAMP, Weiterbildung im Alter. Schöningh, Paderborn, 1976.

⁷ Pošto je riječ pedologija uobičajena za znanost o tlu, sigurniji je izraz paidologija za znanost o djeci.

⁸ Pojednostavljeni i pohrvaćeni termini jesu: odgoj za pedagogiju, samoodgoj za andragogiju, a pogoj za gerontagogiju. U prvom i drugom životnom razdoblju čovjek se stalno usavršava bilo po drugome /od—goj/, bilo po sebi /samo—odgoj/, a u trećemu napredak postaje problematičan. Neki starci i dalje sazrijevaju do ljudske punoće, a neki prije vremena degeneriraju. U starosti je dakle moguć napredak, status quo i nazad, stoga je najbolji neutralni izraz po—goj.

”at all times and in all places”. To je također i osobni odnos u kojemu se angažira jedna odrasla osoba i doživljava ga na svoj specifičan način. No on je i među-osobni proces, pošto se odvija između više osoba, od kojih su jedne u ulozi učenika /Lehrnsituation/, a druge u ulozi učitelja /Lehrsituation/.

Najbolje je ako se odrasli sami dragovoljno podvrgavaju procesu svog usavršavanja. Treba ju ga shvatiti kao moralnu dužnost za svoje vlastito i opće dobro. Ionako ih život sam na to sili, u životnoj borbi pobjeđuju bolji i jači /struggle for life, Leistungszwang/. U potrebi ih na osnovno ili produženo obrazovanje može prisiliti i javna vlast /npr. opismenjivanje, obavezno školovanje/. Ipak je najbolje da sami shvate kako im se pruža nova šansa za u mladosti propuštene, možda i bez njihove krivnje, prilike.

Opaža se činjenica da često puta stariji zavide mladima na mnogim šansama što ih mladost nosi sa sobom, ali i to da mladi žele čim prije postati odraslima. Uzaludne pretenzije na obje strane. Čovječstvo se mora proživjeti integralno, i u mladosti i u zrelosti, a svako doba ima svoju vrijednost i svoje nedostatke, svoje prilike i neprilike, svoje mogućnosti i nemogućnosti. Čovjek je po sebi nepotpuno i nesavršeno biće; potrebno mu je trajno dotjerivanje. I hvala Bogu što kroz čitav život ostaje poučljiv i popravljiv. Ne uči samo za život /kao dijete/, već i od života /kao odrasli/.

I tako nam se sam od sebe nameće zaključak o potrebi andragogije. Ona je put punoj humanizaciji čovjeka, vrhunac individualne i opće evolucije. Po njoj čovjek može kultivirati svoje tijelo i svoj duh do najviših dometa. Ona mu može pomoći u traženju smisla života, u nalaženju istine, otkrivanju meta-fizike i na taj mu način omogućuje zadovoljstvo i pravilnu životnu orijentaciju. Andragogija otvara čovjeku svijet vrijednosti i uči ga kako će ih upoznati, usvojiti i ostvariti. Svima nam treba ne samo profesionalna nego u prvom redu ljudska kvalifikacija. O tome se brine andragogija.

Svijet u kojemu živimo nalazi se u neprekidnoj mijeni, andragogija nas pripravlja na takve

promjene /education for change/. Niču uvijek nove profesije, a stare mijenjaju svoj profil - eto posla za andragogiju. Sadašnje nevolje svijeta uglavnom su plod rada odraslih /sadašnjih i prošlih naraštaja/, na odraslima je i da ih oni sami uklone. Sva zla današnjeg vremena, kao i stvaranje sretnije budućnosti, leže u rukama odraslih, i za tu se misiju moraju pripravititi.

Goleme su potrebe suvremenog čovjeka: kulturne, moralne, profesionalne, političke, znanstvene, umjetničke, materijalne i duhovne itd. On se od samog početka svog opstanka bori da se oslobodi prevlasti okolice i prirode. To mu je djelomično uspjelo putem znanosti i tehnike, ali se je samim tim našao pred novim problemima: tehnokracije, maanipulacije, naoružanja i ekološke katastrofe. A da i nema tih teškoća, u nepriliku ga stavlja i obilje slobodna vremena. Kako će ”ubiti” vrijeme prosječni radnik i konsument? U svemu tome želi mu pomoći andragogija. Posebno u još jednoj teškoj zadaći - odgoju djece i mladeži, u prevladavanju sukoba generacija.

A tu su teški i složeni društveni problemi, ne samo osobni. Potrebe društva više su nego zbroj privatnih potreba. Opće nezadovoljstvo svuda je prisutno. Socijalna kola škripe i približuju se opasnosti raspadanja. Sve društvene reforme i pokušaji moraju tražiti saveznika u andragoškoj vještini.⁹ Ona nas motivira i orijentira u traženju rješenja koja su dostojna čovjeka. Pravilna i razumna andragogija danas je uvjet opstanka i napretka ljudskog roda.

Zabrinjujuća činjenica: nisu svi odrasli jednako zainteresirani permanentnim obrazovanjem. Što su manje obrazovani, to manje i teže višem obrazovanju.¹⁰ I još jedna nezgodna konstatacija: katoličke zemlje manje se brinu za formiranje odraslih nego protestantske /u čemu predvode USA, Skandinavija, Vel. Bri-

⁹ W. STRZELEWICZ i DR., *Erwachsenenbildung und gesellschaftliches Bewusstsein*. Enke, Stuttgart, 1966; PH. EGGERS /Hg/, *Soziologie der Erwachsenenbildung*. Kohlhammer, Stuttgart, 1977.

¹⁰ F. PÖGgeler, *Erwachsenenbildung*. Kohlhammer, Stuttgart, 1974, str. 58, 110.

tanija, sjev. dio Njemačke/.¹¹ Koji poučak iz toga može izvesti naš katolički pastoral? Zar se ne bismo morali više posvetiti katehiziranju odraslih vjernika? Ne bismo li trebali pokazati više brige za vjersku žeđ obrazovanih katolika?

Eto nas pred pitanjem: nije li andragoško usavršavanje potrebno i našoj Crkvi? Više nego sigurno.¹²

O vjeri zavisi naše spasenje. Prema tome dužnost nam je vjeru upoznati i po njoj živjeti. Ni vjera u čovjeku nije savršena; ugrožena je neznanjem i sumnjama. Produbiti i osmisliti je može se samo stalnim proučavanjem. Rast u vjeri, sudjelovanje u životu Crkve i upoznavanje njezine teologije ovise o našim doživotnim naporima da što bolje uronimo u Kristovo otajstvo. Na žalost, većina kršćana nije dobro srasla s vjerom svoga krštenja; posjeduje površno i manjkavo vjersko znanje i još je daleko od dosljednoga kršćanskog ćudoređa, a o savršenstvu da i ne govorimo. Svoj mladenački odgoj vjernik treba usavršavati u samoodgoju zrelih godina. Poput Isusa i on mora "napredovati u mudrosti i milosti."

Kao vjernik, kršćanin je dužan prenositi svoju vjeru i na bližnjega. Kršćanski je apostolat naročito važan u životu roditelja. Kako će oni vjerski odgojiti i katehizirati svoju djecu ako su sami bogalji u svojoj vjeri?¹³ Za vjerske aspirante i obraćenike Crkva je već davno stvorila katekumenate. Uslijed pomanjkanja svećenika, ona danas treba što više laičkih pomoćnika i suradnika, treba svoju elitu koja će biti prenosi-lac evanđeoske poruke. A laičke elite ne može biti bez posebnog i doživotnog kultiviranja vjerske svijesti i kršćanskog svjedočenja. Agogija odraslih nije nikakva novost u pastoralu. Njegov stožer je hodegetika.

Mi smo svi ovdje samo putnici, in statu viae, viatores. Pripravu za starost, doček smrti i put u vječnost treba na vrijeme naučiti. Kao što dijete sazrijeva za čovječnost, tako odrasli sazrijevaju za vječnost. Kako li nam tu dobro dođe kršćanska andragogija?! A i mnogo prije smrti život nas ne štedi problemima i kušnjama, uvijek nam je potrebna pomoć i utjeha zrele vjere.

Nije suvišno spomenuti i dijalog sa suvreme-

nim svijetom, konfrontaciju s ateizmom, obranu od sekularizacije i ekumenski razgovor s ostalim kršćanima i vjernicima. Tim zadacima mogu biti dorasli samo poučeni, zreli i u vjeri prokušani katolici.

NEKE ADRAGOŠKE SPOZNAJE

Iz navedenih potreba naravnoga i nadnaravnog reda, s kojima se susreće svaki odrastao čovjek, nameću nam se slijedeći ciljevi u andragogiji:

- potpuna humanizacija čovjeka, nije dovoljna samo hominizacija;
- obogaćivanje duševnog života za vlastito i opće dobro;
- zadovoljavanje duhovnih i vjerskih potreba, rast u vjeri, život milosti;
- razvoj svestrane ljudske ličnosti, odgoj svih čovjekovih duševnih i tjelesnih snaga;
- doživotni samoodgoj i usavršavanje /self-education/;
- trajno obrazovanje /Weiter- und Fortbildung/, opća kultura, kvalifikacija /re- i prekvalifikacija/, specijalizacija;
- upoznavanje novih dostignuća tehnike, znanosti i kulture;
- savladavanje životnih teškoća, pomoć u rješavanju problema;
- osposobljavanje zrelog i samoupravnog građanina, stvaralačkog i ujedno kritičkog člana društva;
- korisna i stvaralačka upotreba slobodnog

¹¹ K. ERLINGHAGEN, *Katholisches Bildungsdefizit in Deutschland*. Herder, Freiburg, 1965.

¹² A. EXELER i DR., *Glaubensinformation*. Herder, Freiburg, 1971.

Fortbildung im kirchlichen Bereich. Theol-Past. Inst. Mainz, 1974; J. LOTT /Hg/, *Kirchliche Erwachsenenarbeit*. Kohlhammer, Stuttgart, 1977; F. J. HUNGS, *Theologische erwachsenenbildung als Lernprozess*. Grünewald, Mainz, 1978.

Lebendige Seelsorge, čitav br. 1-2, g. 1980; CH. MEIER, *Kirchliche Erwachsenenbildung*. Kohlhammer, Stuttgart, 1979.

¹³ Sam J. P. Sartre priznaje: "Došao sam do nevjere ne time što bi se u meni tukle dogme, nego zbog ravnodušnosti mojih starijih" /*Les Mots*, prijev. u *CuS*, br. 4, g. 1967, st. 14/.

vremena;

– postizavanje zrelosti i odraslosti, odgoj elita.

A što je to zrelost i **odraslost**? Koga smatramo odraslim?¹⁴ Na to pitanje se može odgovoriti s više stanovišta. Najprije dolazi u obzir:

– **biološka** odraslost: dovršena tjelesna razvijenost, prestanak rasta uz sposobnost reproduciranja. Obično se smatra da odraslost nastupa oko 21 godine, najdalje od 25.¹⁵ Međutim, poslije 50. g. počinje postupna tjelesna dekadencija: slabe osjetila, pada perceptivna snaga, smanjuje se brzina, elastičnost i radna sposobnost. Izrazitije se očituju bolesti, a manje izrazito starenje čitavog organizma.

– **duševna** zrelost se očituje u razvijenoj inteligenciji, umnoj i učevnoj sposobnosti, voljnoj samostalnosti, emotivnoj ravnoteži, stabilnom i adekvatnom raspoloženju, moralnoj odgovornosti, profesionalnom i životnom iskustvu. Ipak i duševne moći počinju malaksavati nakon 50. g.: najprije pamćenje, pa umješnost, reaktivnost, snalažljivost i mogućnost učenja. Prije opada brzina inteligencije, nego njezina snaga.¹⁶ Najkasnije slabi verbalna sposobnost.

– **društvena** prilagođenost, vještina komuniciranja, briga za opće dobro, sposobnost /samo/upravljanja, društvena aktivnost, socijalni status, ponos odrasloga i sl. stvari ukazuju na društvenu zrelost. Nekada se odraslost iskazuje i vanjskim znakovima ili obredima /toga virilis, inicijacije, krizma, Ritterschlag/. Sposobnost socijalnosti umanjuje se u staračkim godinama.

– **vjerska** zrelost ima vanjske i unutarne preduvjete. Izvana zavisi o biopsihičkoj odraslosti u povoljnim vjerskim i ambijentalnim okolnostima. Iznutra vjera sazrijeva religioznim iskustvom, sakramentalnim i molitvenim životom, ćudorednom praksom, kulturnim zajedništvo, uživljavanjem u kršćanske misterije i milosnom preobrazbom duha u Duhu. U starosti, ukoliko ova nije bolesna senilnost, vjerska zrelost jača, dok u mlađim godinama doživljuje krizne etape. Ukratko: vjera odraslih mora biti odrasla vjera!

– s pravnoga gledišta postoji **zakonska**

punoljetnost. Ona ne počinje jednako u svim zemljama, a najdonja joj je granica obično 18. g. Punoljetnost donosi sa sobom određena građanska prava i dužnosti, društvenu odgovornost i zakonsku kažnjivost za počinjena djela. Jasno je da se punoljetnost uvijek ne poklapa s biološkom i duševnom zrelošću građanina.

Kako se čovječja odraslost proteže u velikom vremenskom rasponu, od 21. g. pa do starosti, odnosno smrti, andragozi su bili prisiljeni provesti periodizaciju ovog razdoblja, u čemu nisu bili jednodušni.¹⁷ Zbog jednostavnosti, mi ćemo se ograničiti samo na tri glavne faze odraslosti:

1. Mladi ljudi /od 24 do 35 g./ nalaze se u punini tjelesnih i duševnih snaga, u zenitu svojih potencijala. Preokupirani su inicijacijom u zvanju, afirmacijom u životu i osnivanjem obitelji. Njihova dinamičnost je velika, aspiracije još veće. Prisiljeni su na prve kompromise s okolinom. Vjerski se zanemaruju, religiozna pitanja isčežavaju iz njihova vidokruga.

2. Zreli ljudi /od 35 do 50 g./ čine srednju generaciju u društvu. Intelektualno su superiorni /duševni uspon i sazrijevanje/, ali fizički ranjivi /tjelesne sile postupno opadaju/. Nalaze se u dobi najveće produktivnosti i životne afirmacije. Zauzeti su radom, uspjehom, karijerom i vlašću. Imaju sve češće obiteljske probleme /supruzi međusobno, s djecom koja više nisu mala/. Religiozno su najmanje zainteresirani, "nemaju vremena" za crkvu i molitvu, potpuno su ovozemaljski orijentirani. Završetak ovog razdoblja se fizički izrazuje u klimakteriju i menopauzi.

¹⁴ M. ZVONAREVIĆ, Primjena psihologije u obrazovanju odraslih. SNSH, Zgb, 1962; F. POGGELER, Der Mensch in Mündigkeit und Reife. II Aufl. Paderborn, 1970; U. LEHR, Psychologie des Alterns. Quelle, Heidelberg, 1972; H. ZDARZIL i DR., Anthropologie und Psychologie des Erwachsenen. Kohlhammer, Stuttgart, 1976.

¹⁵ Zato se red prezbiterata dijeli tek u 24. godini.

¹⁶ Prema testiranju I. Lorge /v. Samolovčev, op. cit. 145/.

¹⁷ R. GUARDINI, Die Lebensalter. Werkbund, Würzburg, 1953; J. W. POWEL, Learning comes of Age. Association Press, New York, 1956.

3. Stariji ljudi /od 50 do 60–65 g./ doživljuju jači pad tjelesnih snaga i otkrivaju sve nove i nove bolesti. Obično uživaju vrhunski socijalni položaj i najveće životno iskustvo, ali im duševne moći stagniraju, zahvaća ih zamor i rezignacija. Pri kraju ove dobi nastupa /za većinu/ šok penzioniranja i osjećaj suvišnosti. Starost kuca na njihova vrata, počinju se sve više okretati vječnim pitanjima, zanimaju se za Boga, vjeru i vječni život.

O pravoj starosti ovdje ne govorimo. To je predmet gerontologije/.

Kako vidimo, ni odraslost ne znači savršenost. Svako doba ima svoje odlike i mane. I svakome treba priskočiti u pomoć andragoškim postupcima. Mlađima valja pomoći u rasvjetavanju njihovih snaga, ali ih upozoriti i na granice. Oni su najviše pogodni za grupne radne metode. Zreli se već polako približuju svojim granicama, ali pred tom činjenicom obično zatvaraju oči. Trebaju pomoć u obiteljskim, moralnim i profesionalnim pitanjima. Ne vole toliko grupni rad ni direktne zahvate u njihove poslove, ali su zahvalni za diskrentu asistenciju. Raduje ih individualno i profesionalno usavršavanje, ali još nisu otvoreni za pastoralnu akciju. Stariji se pak ljudi svojim mislima sve češće zalijeću u prošlost, a u sadašnjici su najviše zabrinuti za zdravlje. Skloni su suradnji, predavanju iskustva, memoarima, sintezama ili nekom laganom hobiju. Vole unuke, klupski život i počinju se vraćati crkvi.

Glavne koordinate ljudske životne orijentacije možemo sažeti ovako:

– Mladi su još uvijek zapleteni u svoju prošlost /odgoj/, ali odlučno okrenuti budućnosti /zemaljskoj/.

– Odrasli su zaokupljeni samo sadašnjošću /"kruh naš svagdanji"/.

– Stariji žive od prošlosti /iskustva/, ali su stvarno zabrinuti za budućnost /vječnu/.

Andragogu nije dovoljno poznavati samo životnu dob odrasloga, već isto tako i njegovu osobnu situaciju u obitelji, društvu i Crkvi. Poznavanje njegova subjektivnog položaja uključuje znanje o školskoj spremi, zdravlju, sklo-

nostima, inteligenciji, moralnosti, iskustvu, svjetovnom nazoru, vjerskom uvjerenju i praksi, osobnim idealima i posebno o motivaciji za daljnje oblikovanje svoje ličnosti. Dobro je još uvažiti i njegovo bračno stanje, imovinske prilike, položaj u društvu, zanimanje, prijateljski krug, udaljenost od crkve i vanjske uvjete života. Bez tih saznanja andragog ne može zauzeti pravilan stav prema klijentu.

Sadržaj oblikovanja odraslih odrediti ćemo, dakle, najprije na temelju osobnih potreba, želja, situacije i motivacije pojedinaca.¹⁸ Često motivi za učenje leže dublje i od samih ciljeva, a kojiput se i ne poklapaju. Prema tome sadržaj andragoškog obrazovanja može se planirati od minimalnih do maksimalnih zahtjeva, od alfabizacije do učenja stranih jezika, od praeambula fide do nove teologije. Nekima je potrebna obična kvalifikacija, a drugima rekvalifikacija, prekvalifikacija ili čak i specijalizacija. Sve pak zanima ono što je novo na području njihova zanimanja, svi noviteti, otkrića, izumi i futurološka predviđanja. Ako im predmet i nije uvijek nov, oni ga sada žele promatrati s novih, odraslih vidika.

Produbljivanje i proširivanje znanja nije jedini zadatak andragogije. Ona ljudima otkriva i pruža nove vrednote i životne kvalitete. Dužna im je pomoć u traženju smisla, u otkrivanju transcendentnih slutnja i pronalaženju posljednjih uzroka svega, života, svemira i bitka. Nastojat će im pomoći u svladavanju životnih teškoća, rješavanju problema i pravilnoj ćudorednoj orijentaciji. Vladanje i međuljudski odnosi važna su preokupacija andragogije. Kulturni, estetski, religiozni, socijalni, ekološki, ekonomski i rekreativni sadržaji moraju ispuniti život svakog odraslog čovjeka. Njemu je potreban i politički odgoj, jer u demokratskom društvu svatko mora biti sposoban za suodlučivanje i pravilan izbor društvenog sustava.¹⁹

Pri programiranju andragoških sadržaja treba

¹⁸ A kad pojedinac nije ni svijestan svojih osobnih potreba, vrijedi pravilo: "Bedarfs-Deckung durch Bedarfs-Weckung" /F. Pöggeler, op. cit. 175/.

¹⁹ J. ULBURGHES, Pour une pédagogie de l' autogestion. Vie Ouvriere, Bruxelles 1980.

uzeti u obzir i zajedničke interese, opće dobro. I samo društvo mora biti motivirano za puni odgoj odraslih. Gorući problemi sadašnjice, društvena nestabilnost, revolti i revolucije svuda po svijetu, terorizam, kontestacija, obustave rada, mali i veliki ratovi, rasulo morala i vjere — sve to pokazuje da članovi društva i Crkve nisu zreli za svoje građanske i vjerske zadatke. Stoga se u mnogim zemljama sve više pažnje posvećuje oblikovanju odraslih, te se u tu svrhu podižu prikladne institucije.²⁰ Naravno, za razvijene narode dolaze u obzir zahtjevniji sadržaji, dok će za zemlje u razvoju u početku biti dovoljno i minimum odgoja, znanja i kulture /basic education/.²¹

Za pronalaženje prikladnih sadržaja u formiranju odraslih treba postupati metodično:

- ispitati /ili kako se to kaže "snimiti"/ potrebe kandidata i zajednice;
- planirati i programirati sadržaj, oblike i rokove rada;
- organizirati andragoški kadar, didaktička i metodička sredstva;
- staviti u praksu postavljeni odgojno-obrazovni plan;
- procijeniti postignute rezultate /dakako kritički/.

Tako izgleda tipični andragoški ciklus. Neki ga još zovu "četvrti obrazovni stupanj" s obzirom na tri redovita školska stupnja /osnovno, srednje i više obrazovanje/. Međutim, andragoški rad mora se vrednovati i klasificirati drukčije od školskoga. On nije samo produženje školske nastave. On je kategorija za sebe.

A tko su zapravo nosioci andragoškog rada? Uzeti kao kolektiv, to su država, Crkva, škola, kulturna društva, odgojne ustanove, sindikati i mnoge druge humanitarne organizacije. Pošto smo već vidjeli da je permanentno obrazovanje dobrovoljni proces, i njegovim organizatorima valja ostaviti slobodne ruke u radu. Tamo gdje zataji privatna inicijativa, stvari treba uzeti u ruke država i njezini pokrajinski, odnosno lokalni organi. No država /a da ne govorimo o nekoj posebnoj stranci/ ni u kojem slučaju ne smije monopolizirati odgoj građana niti ga podvrći kakvoj totalitarnoj indoktrinaciji. U

demokratskom društvu vlada pluralizam pokretača, ideja i oblika.

Uzeti pojedinačno, stručnjaci na polju odgoja odraslih zovu se **andragozi**. Oni su s početka bili filantropi i amateri, a danas su većinom školovani ljudi /s magistarskim ili doktorskim stupnjem/. S obzirom da oni rade s odraslima, nije zgodno nazivati ih učiteljima, profesorima, odgojiteljima ili vođama. Bolje im odgovara naziv animator, poticatelj, pomagač, savjetnik ili partner. Treba naime da se drže više partnerski nego paternalistički. U svakom slučaju potrebne su im andragoške sposobnosti, psihološka intuicija, osobni i službeni autoritet. Kako jedan sam stručnjak ne može odoljeti čitavom poslu andragogizacije, najbolje je da se radi ekipno, u homogenom timu. Osim stručnih trebaju još i tehnički i administrativni pomoćnici.

Opće iskustvo nas upozorava da najradije učimo ono što volimo i od onoga koga volimo. Odatle slijede važna pravila za andragoga:

1. Ljubiti ljude, konkretne i onakve kakvi jesu.
2. Ljubiti čovječnost, tj. savršenstvo u ljudima.
3. Biti ljubljen, zaslužiti ljubav /bez demagogije/.
4. Poštivati ljude, prihvatiti njihovo dostojanstvo i poticati samopouzdanje.
5. Buditi u njima adekvatnu motivaciju za samoodgoj.
6. Isijavati ideale u svom vlastitom životu /po poučku: dobar primjer!/. Zar sve to ne vrijedi i za vjersko podizanje odraslih?

METODE, OBLICI I SREDSTVA

A na koji se način odvija obrazovanje odraslih? **Kako izgleda metodika andragoškog rada?**²²

²⁰ U Njemačkoj se je dugo vremena čula parola "Volksbildung ist Volk-Bildung."

²¹ F. PÖGGELER, *Inhalte der Erwachsenenbildung*. Herder, Freiburg, 1965.

²² D. FILIPOVIĆ, *Organizacija obrazovanja odraslih*. Beograd, 1961; J. KIDD, *Now Adults Learn*. Association Press, New York, 1963; F. PÖGGELER, *Me-*

Pošto metoda uvijek mora biti koordinirana cilju rada, dobro je imati na pameti neka osnovna načela obrazovanja odraslih ako želimo da urodi samoodgojem:

- dobrovoljnost, suradnja, partnerstvo, interakcija, osobno nastojanje i zajedničko traženje;
- stvaralaštvo, svjesna aktivnost, ne samo učenje i memoriranje, teorija i praksa zajedno;²³
- pozitivni odnos prema napretku osobnom i kolektivnom, emotivna i praktična angažiranost;
- cjelovitost napredovanja, integralno oblikovanje osobnosti, sistematski i programirani rad;
- trajnost i ustrajnost u samoodgoju, life-long education;
- suvremenost metoda i sadržaja, životna konkretnost. Ishodište neka bude: sadašnji čovjek i njegove potrebe, aktualnost Dobre vijesti.

Dobro je držati na pameti da su redoviti izvori znanja: osjeti /opažanje, doživljavanje, čuvstva, iskustvo/ – razum /misao, logika, sudovi/ – rad /volja, djelovanje, istraživanje, pokušaj/. Ti se izvori mogu nazvati i ovako: iskustvo – teorija – praksa. U vjerskom životu to su: vjersko iskustvo – objava, kršćanska nauka /ortodoxija/ – dosljedni kršćanski život /ortopraxa/. Svi ti izvori čine jednu rijeku i teku u isto more što se zove osobno savršenstvo ili, religiozno rečeno, svetost.

Andragoške **metode**, nadahnute gornjim načelima, uvijek će imati pred očima ciljeve andragogije, njezine sadržaje, subjektivne i objektivne potrebe primalaca, uvjete rada i životnu situaciju. Već sam život oblikuje svakog čovjeka /funkcionalni odgoj/ i stoga ćemo naše metode uskladiti prirodnom ambijentu kandidata. Uz iskustvo subjekta moramo se još koristiti i svim onim didaktičkim metodama koje je otkrila stara i nova metodologija, andragogija i hodegetika /intencionalni odgoj/. Tu su u prvom redu postupci indukcije /opažanje, mjerenje, brojidba, pokusi/ i dedukcije /logičko mišljenje, rasuđivanje, zaključivanje/ te analize /rasčlanjivanja/ i sinteze /spajanja, genera-

lizacije/.

I kod rada sa starijima najlakše su nam verbalne metode /govor, razgovor, tekstovi, predavanje, diskusija, novine, časopisi, knjige, dokumenti i sl./. Još su bolje radne metode koje počivaju na vlastitom stvaralaštvu /learning by doing, obrazovanje uz rad ili na radu, demonstriranje, istraživanje, eksperimentiranje, laboratorijski rad, hospitacija, praktikum, vježbanje itd./. U odnosu na slušače metode opet mogu biti individualne /rad s pojedincem/, skupinske /rad u grupi/ i frontalne /velike skupine, kolektivi, razredi, zborovi, župa, masa/. Katkada je vrlo dobro kombinirati razne metode ili se služiti alternativnim metodama.

Govoreći o **oblicima andragoškog rada** najviše se susrećemo sa školskim formama: produžne, dopisne, večernje, ljetne, roditeljske škole, obrazovni centri, postdiplomski studij, radnička i pučka /narodna/ sveučilišta, Opetn University /Engleska/, reciclage /Francuska/, više narodne škole /Skandinavija/, Volkshochschule, Akademien /Njemačka/, politehnikum /Rusija/ i škole samoupravljanja /Jugoslavija/. Uz njih postoje i brojni paraškolski oblici: seminari, savjetovanja, simpoziumi /referati + grupni rad + plenum/,²⁴ konferencije, strukovni savezi, klubovi /za sve moguće svrhe/. Grupni oblici rada mogu biti vrlo raznoliki /terapija, psihodrama, kontestacija, sensitivity-training, pa čak i židovski kibuci/. Kružoci mogu imati debatan značaj²⁵ /diskusije, tribine, podium rasprave, pro–contra i sl/ ili samo teže za izmjenom misli /okrugli stol, 66, tj. šest–šest metoda, forum, razgovor, brain-

---

thoden der Erwachsenenbildung. III izd. Herder, Freiburg, 1971; G. BABIĆ, Metode u nastavi. ZIU, Sarajevo, 1973; D. EMEIS, Kleine Methodik der Erwachsenenbildung in der Kirche. Herder, Freiburg, 1974; V. ANDRILOVIĆ, Kako odrastao čovjek uči. Škol. knjiga, Zagreb, 1976.

23 "Bildung ist Schaffen und Arbeiten" /W. Hammelrath, Volksbildung – Arbeiterbildung. Glock, Nürnberg, 1964, str. 24./.

24 Ili po tzv. sendvič-metodi, koja se odvija u 3 etape: 1) o temi najprije raspravljaju grupe, 2) slijedi predavanje stručnjaka, 3) opet grupe preispituju svoja stanovišta.

25 G. FABIAN, Diskutieren debattieren. V izd. Pfeiffer, München, 1970.

-storming.../.

Najčešći oblici masovne kulture jesu razne kulturne, umjetničke, vjerske, rekreativne i sportske priredbe: predstave, koncerti, akademije, opere, drame, oratoriji, recitali, klape, izleti, natjecanja, kvizovi itd. Kao stalne obrazovne ustanove služe biblioteke, čitaonice, muzeji, galerije, kazališta, kina, domovi kulture, izložbe, ljetne igre, filmoteke, pinakoteke, fonoteke i mnoge druge. Danas najviše doprinose svestranom informiranju i oblikovanju javnoga mišljenja tzv. mass—medijski oblici priopćavanja: tisak, radio, TV, film, videokasete, magnetofon, dia—projekcije i sl. Najveći upliv imaju multimedijaska sredstva koja koriste čitavu našu perceptivnu skalu: pokret — slika — ton. Tako su nastale najmodernije škole za odrasle: Telekolleg, Funkkolleg, Telescuola, Open University itd.²⁶ Njima je srodno i kompjutersko učenje pomoću strojeva za studij /programirano učenje, teaching-machine, language laboratory/.²⁷

Svi navedeni oblici mogu biti upotrijebljeni i u vjerskom odgoju ili pouci. Sami oblici su po sebi neutralni, ali se dadu ispuniti vjerskim sadržajima i ciljevima. Evangelizator ne smije ni jednoga zapostaviti ako mu to dopuštaju materijalni, tehnički i drugi uvjeti. Oni pojačavaju impresivnost i zornost Kristove poruke. Dakako, postoje i tipično religiozni oblici naviještanja i posvećivanja, kao npr. duhovne vježbe i obnove, dani sabranja /rekolekcije/, svetkovine, slavljenje sakramenata, liturgijski sastanci, biblijski satovi, hodočašća, pasionske igre, vjerske olimpijade, molitveni skupovi, /pred/bračni tečajevi, vjerske skupine, bratovštine, treći redovi, katehizacija, propovijedanje i drugi kerigmatski oblici.

U svakom međuljudskom radu od presudne je važnosti način kontaktiranja, priopćavanja i predavanja znanja, dakle pravilna komunikacija. Ona, kako znamo, ne smije biti nikada jednosmjerna i monologna. Treba da je uvijek dvosmjerna i prilagođena subesjedniku, individualizirana. Suvremeni čovjek, kao i suvremeni vjernik, voli samo dijaloške metode i oblike komuniciranja. Vodimo li o tome u Crkvi dovoljno računa?

Često puta metodu i oblike rada određuju sredstva kojima raspolažemo.²⁸ Ta sredstva mogu biti vizualna /tekstovi, slike, grafikoni, crteži, fotosi, karte, sheme, modeli, projektori/ ili samo auditivna /zvukovi, radio, magnetofon, gramofon, telefon, zvučnik, razglas/. Najbolje je kad su audio—vizualna ili multimedijaska /televizija, film, videofon/. Mass—media danas imaju najveći utjecaj na oblikovanje masa /Mc Luhan je običavao govoriti: "Medium is the message"/. Da bi se moglo organizirati svestrani andragoški rad, potrebno je imati posebne zgrade i prostorije za odvijanje sličnih aktivnosti /domovi, parkovi za kulturu i odmor, Haus der Begegnung, college, župski dom, dvorane/ bez obzira na njihove nazive.

Na području andragoške teorije i prakse rađaju se i neki novi trendovi,²⁹ od kojih su neki očito pozitivni /institucionalizacija, ali bez monopola, hobi—aktivnosti, Problemorientierte Bildung, karizmatički pokreti, laički apostolat/, a drugi negativni /etatizacija, ideologizacija, standartizacija, sektaštvo, laicizacija, eksperijencijalizam/. Kako danas suvremene produkcione tehnike /automacija/ ostavljaju čovjeku sve više slobodna vremena, otvaraju mu se i nove mogućnosti samoodgoja.³⁰

Govor o posebnom vjerskom usavršavanju odraslih tražio bi jednu novu studiju. Istaknut ću samo jednu stvar: religiozna se andragogija ne smije ograničiti samo na kler, redovništvo i crkvenu elitu. Ona je otvorena za sve vjernike i potreba je svakog laika. Već prema stupnju

²⁶ Opet University ima oko 65.000 studenata i najbrojnije je sveučilište u Engleskoj. Radi kao dopisna škola, najviše putem televizije.

²⁷ F. GUGGENHEIM, ed. *New frontiers in education*. Grune, New York, 1966.

²⁸ M. D. STEPHENS i DR., *Teaching techniques in adult education*. David, Bristol, 1971; N. N. ŠOLJAN, *Obrazovna tehnologija*. Škol. knjiga, Zagreb, 1976.

²⁹ A. S. M. HELY, *New trends in adult education*. UNESCO, Paris, 1962; J. H. KNOLL i DR., *Erwachsenenbildung am Wendepunkt*. Quelle u. Meyer, Heildeberg, 1967; M. S. KNOWLES, *The modern practice of adult education*. Association Press, New York, 1974.

³⁰ Nijemci vole zgodno da treba spajati "Musse und Muse".

njegove vjerske zrelosti.

I još samo jedna napomena: stara katekizamska metoda ne smije se jednostavno proglasiti katehetskom metodom. Postoje mnoge metode i mnogi putovi u evangelizaciju. Sa svima treba

pokušati, najbolje odabrati i najsigurnijim putovima krenuti. A to se ne može bez pomoći andragogije. Kao što smo dosad u teološki studij uvrstili pedagogiju, odsad bi u tom studiju pripadalo mjesto i andragogiji /kao i gerontagogiji/.